

A Comparative Study of the Parties' Duty to Provide Information in Insurance Contracts under Iranian and English Law

Mostafa Ansari Nejad¹, Vahid Ghasemi Ahd^{2*}, Hossein Javar³, Seyed Vahid Lajevardi⁴

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Abstract

The duty to provide information is one of the most important pre-contractual obligations. This duty protects parties who are at an informational disadvantage and for whom access to relevant information may significantly influence the decision to enter into a contract. Insurance contracts are particularly sensitive in this respect, since the information provided by the policyholder identifies the subject matter of the insurance and forms the basis on which the insurer decides whether to conclude the contract and on what terms. Insurance law has therefore long been one of the principal areas in which duties of disclosure have been recognized. English law, with its extensive history and well-developed body of insurance law, provides particularly instructive examples of legal protection in this field. The Consumer Insurance (Disclosure and Representations) Act 2012 and the Insurance Act 2015 introduced significant reforms to pre-contractual disclosure and representation requirements in consumer and non-consumer insurance, respectively. Through a comparative examination of these statutes and Iranian insurance legislation, this article analyses the constituent elements of the duty to provide information in insurance contracts under Iranian and English law.

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.451982.2618

Received:
12 April 2024

Accepted:
17 July 2024

Published:
6 September 2026

1. Department of Private Law, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Email: mostafa.ansarinejad@iau.ac.ir

2. (*Corresponding author), Department of Private Law, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Email: v-ghassemiagd@iau.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Private Law, Farabi Faculty, University of Tehran, Qom, Iran.

Email: hjavar@ut.ac.ir

4. Department of Private Law, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Email: sv.lajevardi@iau.ac.ir

Keywords: Duty to Provide Information; Disclosure; Insurance Contract; Iranian Law; English Law.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "Obligation to Provide Information by the Parties to the Insurance Contract in Iranian and English Law", Department of Private Law, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Author Contributions:

Mostafa Ansari Nejad: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Supervision, Project Administration.

Vahid Ghasemi Ahd: Data Curation, Supervision, Project Administration.

Hossein Javar: Data Curation, Supervision, Project Administration.

Seyed Vahid Lajevardi: Data Curation, Supervision, Project Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Ansari Nejad, Mostafa, Vahid Ghasemi Ahd, Hossein Javar & Seyed Vahid Lajevardi. (2026). A Comparative Study of the Parties' Duty to Provide Information in Insurance Contracts under Iranian and English Law. *Journal of Legal Research*, 25(66), 513-542.

Extended Abstract

The duty to provide information is one of the most important obligations arising at the pre-contractual stage. It is intended to protect parties who are at an informational disadvantage and for whom access to relevant information may significantly influence the decision to enter into a contract. Insurance contracts are particularly sensitive in this respect, since the information supplied by the policyholder identifies the subject matter of the insurance and forms the basis on which the insurer decides whether to conclude the contract and on what terms. Insurance law has therefore long been one of the principal fields in which duties of disclosure have been recognized. Given the importance of information to the parties' decisions about entering into contractual relationships, many countries have sought to develop legal mechanisms governing the provision of information. Some jurisdictions have accepted a general duty to disclose material information in contract law. Insurance contracts, however, present particular difficulties because the parties occupy different informational positions and cannot necessarily obtain all the information they require independently. Moreover, access to sufficient and accurate information is of greater importance in insurance than in many other contractual relationships. Policyholders need adequate information to understand and exercise their contractual rights and fulfil their obligations, while insurers require comprehensive information about the relevant risks to decide whether to enter into a contract and assume the associated liabilities. Duties relating to the provision of information are recognized in both Iranian and English insurance law, although their scope and application differ. English contract law has traditionally been reluctant to recognize a general duty of disclosure, reflecting certain established principles of the common law. In Iranian law, legal scholars have identified no fundamental doctrinal obstacle to recognizing a general duty to provide information. Nevertheless, both legal systems recognize specific disclosure obligations in insurance contracts, which have traditionally been regarded as contracts requiring the utmost good faith. For the purposes of this study, the duty to provide information is understood broadly to encompass duties of notification, warning, and advice. The principal focus, however, is on the duty of disclosure in its narrower sense, under which a contracting party is required to disclose material facts that may influence the other party's decision whether to enter into the contract. Failure to comply with an applicable disclosure obligation may, depending on the circumstances and the governing legal rules, give rise to liability for damages, avoidance of the contract, or other contractual remedies. The choice of a comparative approach is justified by several considerations: the distinctive position of English common law on disclosure obligations and its longstanding commitment to freedom of contract; the implicit recognition of certain informational duties through implied contractual terms in Iranian law; and the recent legislative tendency in other jurisdictions to recognize duties of disclosure, whether expressly or implicitly. Although Iranian legislation does not expressly establish a general principle of good faith in contractual relations, certain obligations arising from that principle, including the duty to provide information in insurance contracts, have been recognized. This has led some legal scholars to characterize insurance as a contract of good faith. English law likewise does not recognize an unrestricted general principle of good faith applicable to all contracts. Insurance contracts,

however, have traditionally been subject to the doctrine of utmost good faith, which some scholars regard as the foremost of the six fundamental principles governing insurance. The scope and consequences of this doctrine have undergone significant legislative reform. The Consumer Insurance (Disclosure and Representations) Act 2012 replaced the consumer policyholder's general duty to volunteer material information with a duty to take reasonable care not to make a misrepresentation to the insurer. The Insurance Act 2015 subsequently reformed disclosure obligations in non-consumer insurance by introducing the duty of fair presentation of the risk. These developments illustrate the particular significance of information duties in insurance law and the importance of distinguishing between different categories of insurance contracts. Given its extensive history and well-developed body of insurance law, English law provides a particularly instructive framework for examining the protection afforded by such duties. The legislation enacted in 2012 and 2015 offers important examples of how pre-contractual disclosure and representation requirements may be defined and regulated. Accordingly, this study examines these statutory developments alongside the relevant provisions of Iranian insurance legislation to identify and analyse the constituent elements of the duty to provide information within a comparative legal framework.

مطالعه تطبیقی تعهد به ارائه اطلاعات از سوی طرفین قرارداد بیمه در حقوق ایران و انگلیس

مصطفی انصاری نژاد^۱، وحید قاسمی عهد^۲، حسین جاور^۳، سید وحید لاجوردی^۴

چکیده

تعهد اطلاع‌رسانی یکی از مهم‌ترین تعهدات در مرحله پیش‌قراردادی است. این تعهد که با مفهوم الزام به ارائه اطلاعات در دنیای حقوق شناخته می‌شود، از شخصی حمایت می‌کند که در موضع ضعف اطلاعاتی قرار دارد و دسترسی به اطلاعات برای او می‌تواند نقش بسیار مؤثری در تصمیم‌وی برای انعقاد قرارداد ایفا کند. یکی از حساس‌ترین نمونه‌ها در این زمینه، قرارداد بیمه است؛ زیرا اطلاعات ارائه‌شده از سوی بیمه‌گذار، معرف موضوع قرارداد و مبنای شکل‌گیری اراده بیمه‌گر برای انعقاد قرارداد یا تعیین شرایط آن است. از این رو یکی از مهم‌ترین و قدیمی‌ترین حوزه‌های اعمال تعهد اطلاع‌رسانی، قراردادهای بیمه است. در همین راستا با توجه به سابقه و غنای حقوق انگلستان در زمینه حقوق بیمه، برجسته‌ترین نمونه‌های حمایت از این تعهد را می‌توان در نظام حقوقی این کشور یافت؛ به‌گونه‌ای که در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۵ به‌ترتیب، قوانینی در حوزه بیمه در این کشور به تصویب رسید که به‌صراحت تعهد اطلاع‌رسانی قراردادی را تنظیم و تبیین کرده‌اند. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از قوانین مزبور و مطالعه

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.48300/jlr.2024.451982.2618

تاریخ دریافت:
۲۴ فروردین ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:
۲۷ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:
۱۵ شهریور ۱۴۰۵

۱. گروه حقوق خصوصی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
Email: mostafa.ansarinejad@iau.ac.ir
۲. (*نویسنده مسئول)، گروه حقوق خصوصی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
Email: v-ghassemiahd@iau.ac.ir
۳. دانشیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکدگان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران.
Email: hjavard@ut.ac.ir
۴. گروه حقوق خصوصی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.
Email: sv.lajevardi@iau.ac.ir

قانون بیمه ایران، در چهارچوب یک مطالعه تطبیقی، عناصر تعهد اطلاع‌رسانی را بررسی و تحلیل می‌کند.

کلیدواژه‌ها: تعهد، اطلاع‌رسانی، قرارداد بیمه، حقوق ایران، حقوق انگلیس.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تعهد به ارائه اطلاعات از سوی طرفین قرارداد بیمه در حقوق ایران و انگلیس»، گروه حقوق خصوصی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مصطفی انصاری‌نژاد: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.

وحید قاسمی عهد: نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.

حسین جاور: نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.

سید وحید لاجوردی: نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

انصاری‌نژاد، مصطفی، وحید قاسمی عهد، حسین جاور و سید وحید لاجوردی. (۱۴۰۵). مطالعه تطبیقی تعهد به ارائه اطلاعات از سوی طرفین قرارداد بیمه در حقوق ایران و انگلیس. مجله پژوهشهای حقوقی، ۲۵(۶۶)، ۵۱۳-۵۴۲.

مقدمه

نظر به نقش مهم اطلاعات در تصمیم‌گیری طرفین درباره انعقاد یا عدم انعقاد قرارداد، بسیاری از کشورها درصدد ارائه راهکارهای حقوقی برای الزام به ارائه اطلاعات برآمده‌اند؛ به گونه‌ای که امروزه برخی کشورها با تبعیت از نظریه لزوم ارائه اطلاعات و افشای حقایق اساسی در قراردادها، تعهد عام ارائه اطلاعات را در حقوق قراردادهای خود پذیرفته‌اند. یکی از قراردادهایی که ارائه اطلاعات در آن نقش مهمی دارد، قرارداد بیمه است. در قرارداد بیمه، طرفین از حیث اطلاعاتی در وضعیت خاصی قرار دارند، به گونه‌ای که دسترسی به اطلاعات موردنیاز برای آنان از هر طریقی امکان‌پذیر نیست. از سوی دیگر، اهمیت دسترسی به اطلاعات کافی و دقیق در قرارداد بیمه، بیش از بسیاری از قراردادهای دیگر است. بیمه‌گذار باید اطلاعات کافی داشته باشد تا بتواند حقوق و تکالیف قراردادی خود را به‌درستی بشناسد و به کار بندد و مهم‌تر از آن، بیمه‌گر باید اطلاعات کاملی را در اختیار داشته باشد تا بتواند درخصوص انعقاد قرارداد و پذیرش مسئولیت ریسک تصمیم بگیرد (میرزایی، ۱۴۰۱).

امروزه تکلیف ارائه اطلاعات در حقوق هر دو کشور ایران و انگلستان به رسمیت شناخته شده است. منتها دامنه پذیرش تئوری مزبور در حقوق این دو کشور شدت و ضعف دارد. در حالی که حقوق انگلستان همچنان تحت تأثیر پاره‌ای از سنن ریشه‌دار و سنتی حقوق این کشور، از پذیرش تعهد عام ارائه اطلاعات و افشای حقایق اساسی خودداری می‌کند، در حقوق ایران نیز دکترین حقوقی مانعی برای پذیرش تعهد عام ارائه اطلاعات قائل نیست. با وجود این هر دو کشور ایران و انگلستان، وظیفه ارائه اطلاعات اساسی در عقد بیمه را به‌عنوان مهم‌ترین و بارزترین عقد مبتنی بر حد اعلائی حسن نیت پذیرا هستند. به‌عنوان مثال مواد ۱۳، ۱۲ و ۱۶ قانون بیمه ایران و ماده (۱) ۱۸ قانون بیمه دریایی ۱۹۰۶ انگلستان، به لزوم وظیفه افشا یا ارائه کامل حقایق اساسی تصریح دارند.

نقش ارائه اطلاعات در دنیای امروزی به حدی است که مدت‌هاست «یاهو» بزرگ‌ترین سرویس‌دهنده ایمیل دنیا با میلیون‌ها کاربر ایرانی، در قرارداد دوطرفه‌اش با مشتری به‌صراحت ذکر نموده که نیازمند اطلاعات درست و واقعی کاربرانش است و در صورت کشف نادرستی اطلاعات ابرازی کاربر، حق بستن حساب کاربری مشتریان را به‌طور یک‌جانبه دارا است. امروزه ثبت‌نام نمودن جهت استفاده از خدمات یاهو، نیازمند ثبت‌نام کشور محل اقامت شخص است و استفاده از نام کشورهای هم‌جوار توسط کاربران ایرانی می‌تواند برای سایت یاهو مجوزی جهت بستن حساب کاربری کاربران ایرانی محسوب شود.

در این پژوهش، منظور از تعهد به ارائه اطلاعات، اعم از تعهد به اطلاع‌رسانی، تعهد به هشدار

دادن و تعهد به مشاوره در ارائه اطلاعات است؛ با این حال تأکید اصلی این پژوهش بر وظیفه اطلاع‌رسانی به معنای اخص است که بر اساس آن، طرفین قرارداد باید کلیه حقایق اساسی و ماهوی را که در تصمیم‌گیری طرف دیگر به انعقاد یا عدم انعقاد قرارداد مؤثر است، افشا کنند؛ در غیر این صورت ممکن است علاوه بر الزام به جبران خسارت، با خطر بطلان یا قابلیت فسخ قرارداد مواجه شوند. بر این اساس کانون توجه پژوهش حاضر بر قراردادهای مبتنی بر حسن نیت، از جمله عقد بیمه که در آن وظیفه افشا و ارائه اطلاعات وجود دارد، متمرکز است و به چهارچوب عقد سنتی بیع محدود نمی‌شود. علت انتخاب تطبیقی این پژوهش را می‌توان در موضع خاص کامن‌لای انگلستان در خصوص این نظریه و در عین حال پابندی عمیق این کشور به اصل آزادی قرارداد، راهیابی ضمنی و ناخواسته این تئوری در حقوق ایران در قالب شروط ضمنی و همچنین رویکرد جدید قانونگذاری سایر کشورها در پذیرش ضمنی و صریح این نظریه دانست.

در حقوق ایران، اصل حسن نیت به صورت صریح و روشن پیش‌بینی نشده، ولی تعهدات ناشت‌گرفته از آن همانند ارائه اطلاعات در بیمه‌شناسایی شده است. به این علت بعضی از حقوق‌دانان بیمه را عقد حسن نیت نامیده‌اند (عابدیان و خروشی، ۱۳۸۸). در حقوق انگلستان، اصل حسن نیت به دلیل کلی بودن آن مورد قبول واقع نشده، اما در بیمه رعایت حداکثر حسن نیت مقبول واقع گشته است، به طوری که بعضی از حقوق‌دانان از میان شش اصل حاکم بر قرارداد بیمه، اصل حد اعلای حسن نیت را در جایگاه اول به حساب می‌آورند؛ اصلی که زمینه آن به ۲۴۶ سال قبل یعنی در سال ۱۷۶۶، در پرونده دعوی کارتر به طرفیت بوئم^۵ مربوط می‌شود (Manning, 2010) و این اصل در تمامی شاخه‌ها و رشته‌های بیمه‌ای حکومت دارد (صالحی و ابراهیمی، ۱۳۹۱). در بخشی از رأی مذکور آمده است که «بیمه قرارداد مبتنی بر احتمال است، وقایع خاصی که واقعه محتمل بر آن مبتنی و ارزیابی می‌شود، اغلب در قلمرو آگاهی صرفاً بیمه‌شده است؛ بیمه‌گر به اطلاعات او اتکا می‌کند و با این اعتماد عمل می‌کند که او اوضاع و احوال در دسترس خود را به منظور فریب دادن وی به این باور که اوضاع و احوال مورد نظر نیست و واداشتن وی به ارزیابی ریسک به صورتی که تو گویی چنین اوضاع و احوالی در کار نیست، مخفی نگه نمی‌دارد».

به اعتقاد مانسفیلد^۶، مبنای چنین تعهدی رابطه اعتماد بین طرفین قرارداد بیمه است. این حقوق‌دان معتقد است که حسن نیت بر تمام قراردادهای حکومت دارد (Vásquez-Vega, 2014)؛ لیکن حسن نیت با در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص حقوق انگلستان نتوانست به شکل یک قاعده کلی خود را نمایان نماید و تنها به شکل اصل رعایت حد اعلای حسن نیت در ماده ۱۷ قانون بیمه دریایی ۱۹۰۶ پذیرفته شده است: «قرارداد بیمه دریایی، قرارداد مبتنی بر حداکثر

5. Carter v. Boehm (1766)

6. Lord Mansfield

حسن نیت است و در صورتی که حداکثر حسن نیت از طرف هر یک از طرفین مورد رعایت قرار نگیرد، قرارداد می‌تواند توسط طرف دیگر لغو گردد». در همین راستا بند یک ماده ۱۸ قانون ۱۹۰۶ اذعان می‌دارد: «بیمه‌شده باید به بیمه‌گر قبل از انعقاد قرارداد هرگونه اوضاع و احوال اساسی را که معلوم وی می‌باشد، افشا نماید. در صورتی که بیمه‌شده از چنین افشایی امتناع ورزد، بیمه‌گر می‌تواند بیمه را فسخ کند». در حقوق ایران هم استقلال ضمانت اجرای نقض تعهد از وقوع حادثه در ماده ۱۲ قانون بیمه لحاظ شده است. در قسمتی از ماده مقرر گشته است: «... عقد بیمه باطل خواهد بود، حتی اگر مراتب مذکور تأثیری در وقوع حادثه نداشته باشد».

از این رو در این پژوهش، به بررسی موضوعاتی از قبیل سیر تحولات این نظریه، جایگاه آن در نظام‌های حقوقی، دلایل موافقان و مخالفان پذیرش قاعده عام ارائه اطلاعات، شرایط ایجاد وظیفه یا تعهد به ارائه اطلاعات، آثار نقض تعهد به ارائه اطلاعات و پیشرفت‌های رویه قضایی و حقوق موضوعه کشورها در خصوص این نظریه خواهیم پرداخت. همچنین این پژوهش به بررسی مفهوم تعهد به ارائه اطلاعات در قرارداد بیمه، چگونگی اجرای این تعهد و نیز ضمانت‌اجراهای قانونی نقض وظیفه افشای اطلاعات در قرارداد بیمه در نظام حقوقی ایران و در موارد لازم، با مقایسه آن با حقوق انگلستان می‌پردازد.

۱- مفهوم‌شناسی

در این بخش، سه کلیدواژه اصلی مقاله یعنی «تعهد»، «اطلاع‌رسانی» و «بیمه»، تعریف می‌شود. این سه عنوان، به‌خوبی موضوع مقاله حاضر را تبیین می‌کنند. از این رو آنچه در این قسمت به دست می‌آید، شناخت مناسبی از این مفاهیم است که ذهن را برای ورود به بحث تخصصی تعهد اطلاع‌رسانی آماده می‌کند. لازم به ذکر است که با توجه به شیوه تطبیقی مقاله حاضر، مباحث با بررسی حقوق ایران و حقوق انگلستان ارائه می‌شود تا درنهایت جایگاه این تعهد با توجه به نظام حقوقی هر کشور روشن شود.

۱-۱- تعهد

اگر رابطه میان حق و تکلیف به پیکانی تشبیه شود که در دو سوی خود منتهی به صاحب حق و صاحب تکلیف می‌گردد، تعهد بخشی از این رابطه و حرکت از سوی مکلف به سمت ذی‌حق در جهت انجام موضوع حق است. درواقع تعهد، الزامی است که به شخص وارد شده و او را در مسیر اجرای حق قرار می‌دهد. حقی که موضوع آن می‌تواند انتقال مال، انجام کار یا خودداری از انجام کار باشد.^۷ در همین رابطه شخصی که مکلف به اجرای تعهد شده، متعهد، شخصی که

۷. دکتر لنگرودی در این زمینه می‌گوید: «حق ذمی را نسبت به کسی که آن حق علیه اوست، تعهد گویند (جعفری

ذی حق اجرای تعهد شده، متعهدله و موضوعاتی که در این رابطه قرار داشته و انجام آن بر عهده متعهد قرار گرفته است، موضوع تعهد نامیده می‌شوند.

واژه تعهد در حقوق انگلیس بیشتر با عبارت «Obligatio» به کار می‌رود که در واژه‌شناسی از سه حرف «Lig» به معنای «ملزم شدن»، ریشه گرفته و یادآور التزام خاصی است که شخص در برابر دیگری دارد. چنانکه برای پایبندی به یک رسم و آیین خاص از واژه «Religion» به معنای «مذهب» استفاده می‌شود. در این معنا، شخصی که تعهد را بر عهده داشته، «Obligor»، شخصی که تعهد برای او و به نفع او ایجاد شده است، «Obligee» و درنهایت الزامی که بر متعهد بار شده و او را وادار به انجام عملی در حق متعهدله می‌کند، «Obligation» معرفی شده است. اما آیا این تعریف کافی است؟ آثار و ویژگی‌های این نهاد چیست؟ جایگاه آن کجاست؟ در پاسخ باید گفت تعهد، به‌عنوان مفهومی مجرد از اسباب ایجادکننده آن، موضوعی نظری است که کمتر مورد تقنین قرار گرفته است (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۱۶-۱۷).

۱-۲- اطلاع‌رسانی

معادل انگلیسی «اطلاع‌رسانی» واژه «Disclosure» است. فرهنگ لغت کمبریج تعریفی مشخص و مثال‌هایی جالب برای این واژه ارائه می‌کند. در این مجموعه، اطلاع‌رسانی به معنای «افشای اطلاعات پنهان یا آشکار شدن داده‌های نهفته» است. تشریح لغوی عبارت «تعهد اطلاع‌رسانی» نتیجه روشنی دارد: «الزامی که به شخص وارد شده و او را متعهد به ارائه اطلاعات خاص می‌نماید». در مورد ریشه‌یابی این واژه، لغت‌نامه‌های فارسی تعریف خاصی ارائه نمی‌دهند و تنها با ارائه معادل‌هایی مانند «آگاهی رساندن» یا «افشا» تا حدودی مفهوم‌رسانی می‌نمایند.

۱-۳- بیمه

برای بررسی مفهوم بیمه، ابتدا حقوق انگلستان بررسی می‌شود. تعریف واحدی از قرارداد بیمه در قوانین انگلیس وجود ندارد، هرچند قوانین اصلی بیمه در این کشور به فراخور موضوع، عناصر قرارداد را تعریف نموده‌اند؛ اما قانونی واحد که تعریفی واحد برای انواع بیمه ارائه نماید، وجود ندارد. در عین حال رویه قضایی و دکترین حقوقی نیز در این خصوص، مطلب واحدی ارائه نمی‌کنند (Levine et al., 2016: 27). لذا به نظر می‌رسد می‌توان با رجوع به اوصاف این قرارداد و تجمیع آن تا حدودی این مفهوم، روشن و تعریفی مناسب از آن ارائه گردد.

بیمه قراردادی است با موضوع جبران خسارات احتمالی که در آن یک طرف با عنوان «بیمه‌گذار»، برای پوشش خساراتی که ممکن است از یک خطر احتمالی در آینده برای او ایجاد

شود، به سراغ «بیمه‌گر» رفته و با پرداخت «حق بیمه»، رضایت او را برای جبران این خسارات به دست می‌آورد. نبود اجبار و نیاز به ایجاب و قبول (قصد هر دو طرف) برای انعقاد، بیمه را در قالب «قرارداد» به دنیای حقوق معرفی کرده است. با پذیرش قراردادی بودن بیمه، باید گفت که در میان اوصاف مربوط به قراردادها، بیمه عقدی است لازم، احتمالی و غیر تشریفاتی که به‌طور معمول در قالب سندی تحت عنوان «بیمه‌نامه» تنظیم می‌شود. به نظر می‌رسد می‌توان چنین تعریفی را از قرارداد بیمه ارائه داد: «بیمه قراردادی است که در آن یکی از طرفین با دریافت مبلغی مشخص، تعهد می‌نماید که در صورت وقوع حادثه‌ای احتمالی، خسارات واردشده به طرف مقابل را به شیوه مورد توافق جبران نماید». ماده ۱ قانون بیمه، عقد بیمه را چنین تعریف می‌کند: «بیمه عقدی است که به‌موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه، خسارت وارد بر او را جبران نموده یا وجه معینی را بپردازد». وجود تعریف قانونی فوق، یکی از تفاوت‌های سیستم حقوقی انگلستان و ایران است که هرچند در عمل تفاوت چندانی ایجاد نمی‌کند، اما در تفسیر می‌تواند تا حدودی موجب وحدت نظر شود.

۲- وضعیت قانونی تعهد اطلاع‌رسانی قرارداد بیمه‌ای در حقوق ایران و انگلیس

در حقوق بیمه انگلیس تا قبل از سال ۲۰۱۲، تنها مستند قانونی برای حمایت از تعهد اطلاع‌رسانی پیش‌قراردادی، قانون بیمه دریایی سال ۱۹۰۶ بود. این قانون که درخصوص بیمه دریایی تصویب شده بود، به دلیل کارایی و اهمیت خود، از چنان جامعیتی برخوردار گردید که بعدها حجم وسیعی از احکام، نظریات و مصوبات حوزه بیمه به اقتباس از آن پرداخت. یکی از مهم‌ترین بخش‌های این قانون، پیش‌بینی تعهد اطلاع‌رسانی پیش‌قراردادی برای بیمه‌گذار بود. به‌موجب این مقررات بیمه‌گذار موظف می‌گردید اطلاعاتی را که برای یک بیمه‌گر مفروض، اساسی تلقی می‌شد، در مرحله پیش‌قرارداد ارائه نماید. در مقابل، تخلف از این امر می‌توانست قرارداد را تا مرز بطلان به پیش ببرد (محمدی و جواهر کلام، ۱۴۰۱: ۲۷۷-۲۹۷). این قانون حدود صد سال بر حوزه بیمه انگلستان حاکم بود؛ اما به تدریج اقتدار و کارآمدی آن رو به ضعف نهاد. بازار جهانی بیمه، حمایت‌های مؤثرتری را نسبت به بیمه‌گذار ارائه می‌داد و انگلستان با رویه خاص خود، از بازار جهانی عقب مانده بود. از سوی دیگر فرم‌ها و تصویب‌نامه‌هایی که در عمل به کار می‌رفت، بخشی از تعهد را از دوش بیمه‌گذار برداشته و بر عهده بیمه‌گر قرار می‌داد و از این راه سعی می‌نمود تا حدود اجرای این تعهد را تعدیل نماید. اما با وجود این، قانون ۱۹۰۶ به‌عنوان قانون رسمی کماکان حاکم بود و اعمال نفوذ می‌نمود. از سال ۱۹۰۶ زمزمه تغییر این قانون ایجاد شد، کمیسیون در این زمینه شکل گرفت و طرح‌ها و بازخوردها طی چند سال، این موضوع را تحت کنکاش قرارداد. در

۱۶ می ۲۰۱۱، طرح کمیسیون مورد تصویب دولت قرار گرفت و لایحه آن به مجلس اعیان ارائه شد و در نهایت قانون بیمه مصرف کنندگان (افشا و ارائه اطلاعات) در تاریخ ۸ مارس ۲۰۱۲، به آخرین مرحله قانونگذاری انگلیس یعنی توشیح ملوکانه رسید. این قانون از ۶ آوریل ۲۰۱۳ لازم الاجرا گردید. لذا از این تاریخ به بعد، حجم وسیع معاملات بیمه مصرف کنندگان (بیمه غیرتجاری)، مخاطب تعهد اطلاع رسانی پیش قراردادی قرار گرفت.

از سوی دیگر، کمیسیون مجدداً تمرکز خود را این بار بر قانون بیمه غیرمصرف کننده (بیمه تجاری) قرار داد و طرح خام ثانویه خود را به اشتراک گذاشت. این طرح شامل موضوعات متنوعی مثل خسارت تأخیر در پرداخت، تقلب، منافع بیمه‌ای، اطلاع رسانی و... بود. پاسخ‌های مختلفی از سوی فعالان حوزه بیمه ارائه شد و کمیسیون بر اساس بازخوردهای دریافتی، اقدام به تنظیم لایحه مرتبط نمود. نتیجه این فعالیت، قانونی بود که بر مبنای این لایحه در سال ۲۰۱۵ به تصویب پارلمان رسید و به عنوان قانون بیمه ۲۰۱۵ انتشار یافت.

بنابراین در حال حاضر حقوق بیمه انگلیس در زمینه تعهد اطلاع رسانی از دو قانون جامع و جدید برخوردار است. قانون بیمه ۲۰۱۲ که حجم وسیع معاملات بیمه غیرتجاری را تحت پوشش قرار می‌دهد و قانون بیمه ۲۰۱۵ که در خصوص معاملات تجاری غیر مصرف کنندگان است. با این وصف این دو عنوان، مبنای پژوهش حاضر قرار گرفته‌اند و آنچه در ادامه بیان می‌شود، بررسی تعهد اطلاع رسانی با توجه به مقررات این دو قانون خواهد بود (محقق داماد و ملائکه‌پور شوشتری، ۱۳۹۳). در مورد منبع تحقیق در حقوق ایران نیز با توجه به قانون بیمه ۱۳۱۶، به عنوان تنها قانون بیمه ایران و تنها موضع قانونی پیش‌بینی کننده تعهد اطلاع رسانی پیش قراردادی، موضوعات بر اساس مفاد این قانون بررسی شده و موارد سکوت با توجه به اصول حقوقی، آیین‌نامه‌های شورای عالی بیمه و نظرات تفسیری حقوق دانان مورد جستجو قرار گرفته است.

۳- وظیفه اطلاع رسانی و حدود آن در قرارداد بیمه

یکی از مهم‌ترین سؤالاتی که در زمینه تعهد اطلاع رسانی مطرح می‌شود، این است که اساساً این تعهد بر عهده چه کسی است و کدام یک از دو طرف مذاکره، باید اطلاعات را به دیگری منتقل نماید؟ در ادامه متعهدین احتمالی تعهد فوق معرفی می‌گردند.

۳-۱- بیمه‌گذار

اولین تصویری که از مخاطب تعهد اطلاع رسانی در ذهن ایجاد می‌شود، بیمه‌گذار است. چراکه در اصل اطلاعاتی که در اختیار این شخص قرار داشته، معیار سنجش ریسک، تعیین حق بیمه و اساساً پذیرش یا عدم پذیرش انعقاد قرارداد از سوی بیمه‌گر خواهد بود و می‌تواند به طور مستقیم

بر کیفیت قرارداد تأثیر گذارد. صرف نظر از این امر، بیمه‌گذار به واسطه ارتباطی که با موضوع بیمه دارد، علم و آگاهی بیشتری نسبت به آن داشته و خطرات موجود و آینده را با سهولت بیشتری پیش‌بینی می‌نماید. لذا منطقی است که بر اساس قانون، قرارداد، رویه و یا اصولی مانند حسن نیت، تکلیف ارائه اطلاعات را بر عهده او قرار داد (امینی و حاذقی اقدم، ۱۴۰۰). در این راستا مستندات زیر قابل اشاره است.

در حقوق انگلیس هم قانون ۲۰۱۲ و هم قانون ۲۰۱۵، به بودن این تعهد برای بیمه‌گذار اذعان کرده‌اند. چنانچه بند ۲ ماده ۲ قانون بیمه ۲۰۱۲، به صراحت تکلیف اطلاع‌رسانی را بر عهده بیمه‌گذار گذاشته است و مقرر می‌کند: «این وظیفه بیمه‌گذار است که اطلاعات لازم را پیش از انعقاد قرارداد در اختیار بیمه‌گر قرار داده و مراقبت نماید در این زمینه مرتکب تقلبی نشود». قانون بیمه ۲۰۱۵ نیز مجدداً سه سال بعد، این وظیفه را در زمینه‌های تجاری پیش‌بینی و به‌روز می‌نماید. چنانچه در بند ۱ ماده ۳ قانون مذکور آمده است: «بیمه‌گذار موظف است قبل از ورود به قرارداد، نسبت به خطرات موجود به‌صورت منصفانه اطلاع‌رسانی کند» (بند ۱ ماده ۳ قانون (۲۰۱۵)). هرچند قانون حاضر به صراحت از آزادی بیمه‌گذار در بیمه‌های غیرتجاری استقبال نکرد، اما به‌طور مشخص موضع سخت قانونگذار ۱۹۰۶ را نیز مورد پیروی قرار نداد. درواقع در این قانون همانند قبل، بیمه‌گذار در ابتدا وظیفه ارائه اطلاعات در مرحله پیش‌قرارداد را بر عهده داشته، اما در عین حال از یک سو قیودی به علم او اضافه شده که حدود آن را مشخص می‌نماید و از سوی دیگر با مشخص شدن اطلاعات ذهنی بیمه‌گر تا حدود روشنی از حوزه مسئولیت او (بیمه‌گذار) کاسته شده است.

حال سؤال این است که آیا حقوق بیمه ایران، تصریحی نسبت به توجه تعهد اطلاع‌رسانی بر شخص بیمه‌گذار دارد؟ پاسخ مثبت است. ماده ۱۲ قانون سال بیمه ۱۳۱۶ چنین می‌گوید: «هرگاه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری کند یا عمداً اظهارات کاذبه بنماید و مطالب اظهارنشده یا اظهارات کاذبه طوری باشد که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن در نظر بیمه‌گر بکاهد، عقد بیمه باطل خواهد بود، حتی اگر مراتب مذکوره تأثیری در وقوع حادثه نداشته باشد. در این صورت نه‌فقط وجوهی که بیمه‌گذار پرداخته است، قابل استرداد نیست، بلکه بیمه‌گر حق دارد اقساط بیمه را که تا آن تاریخ عقب افتاده است نیز از بیمه‌گذار مطالبه کند». همان‌طور که مشاهده می‌شود، صراحت ماده، تعهد اطلاع‌رسانی را بر بیمه‌گذار بار کرده و او را موظف به رعایت آن دانسته است، امری که می‌تواند تا بطلان یا فسخ قرارداد نیز به پیش رود. درخصوص تسری این حکم به قراردادهای خاص بیمه، باید گفت که سکوت حوزه‌های خاص می‌تواند با حکم قانون عام فوق یا شروط صریح و ضمنی قراردادی جبران شود؛ لذا کماکان می‌توان به وجود قانونی این تعهد برای بیمه‌گذار استناد نمود.

بنابر اصل تعهد اطلاع‌رسانی، بیمه‌گذار موظف به ارائه اطلاعات است؛ اما چه اطلاعاتی؟ ممکن است ذهن بیمه‌گذار در زمان مذاکره، سرشار از اطلاعات بوده و یا اینکه هیچ نوع شناخت و تبحری نسبت به موضوع خطر نداشته باشد. آیا بیمه‌گذار موظف به تحقیق در این زمینه است؟ عرف تا چه حدودی وارد می‌شود؟

در حقوق انگلستان دو قانون عمده (بیمه مصرف‌کنندگان و بیمه غیرمصرف‌کنندگان)، حدود این تعهد را روشن نموده است. این در حالی است که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، هر دو شاخه بیمه از قانون واحدی سرمشق گرفته (قانون بیمه دریایی ۱۹۰۶) و همین امر موجب وحدت معیار آنها می‌شد؛ اما با گذشت زمان، جریان کمی تغییر پیدا نمود. قانون بیمه غیرمصرف‌کنندگان در سال ۲۰۱۲ معیاری نو در زمینه تعهد اطلاع‌رسانی ارائه داد و از این طریق به‌صراحت به پیروی از قانون ۱۹۰۶ پایان داد؛ از سوی دیگر قانون بیمه ۲۰۱۵، کمافی‌سابق از قانون سال ۱۹۰۶ پیروی نمود؛ اما این بار با ارائه معیارهایی محکم، مرز تکلیف بیمه‌گذار و استثنائات آن را مشخص نموده است. ماده ۳ قانون جدید به معرفی تعهد اطلاع‌رسانی می‌پردازد. بند چهار این ماده در تعریف موضوع تعهد مقرر می‌دارد: «اطلاعاتی که به‌موجب تعهد اطلاع‌رسانی، باید از سوی بیمه‌گذار به بیمه‌گر ارائه شود، شامل دو گروه کلی «آنچه می‌داند» و «آنچه باید بداند» است» (بند ۴ ماده ۳ قانون ۲۰۱۵). این موضوع درخصوص نماینده بیمه‌گذار نیز به‌موجب بند ۲، ۶ و ۸ ماده ۴ تکرار شده و نماینده نیز موظف به ارائه اطلاعاتی می‌شود که «می‌داند» یا «باید بداند». این دو معیار اهمیت زیادی در حوزه تعهد اطلاع‌رسانی دارند و بر اساس آنها، دامنه این تعهد، اطلاعات گسترده، اما مشخصی را دربر می‌گیرد؛ به نحوی که در ادامه، فقط کافی است اطلاعات مزبور بر تصمیم یا موقعیت بیمه‌گر مؤثر باشد (Ozlem, 2015: 61). چنانچه بر اساس معیار «آنچه می‌داند»، اطلاعات شخصی بیمه‌گذار وارد حوزه تعهد می‌شود و بر اساس معیار «آنچه باید بداند»، اطلاعات نوعی در این حوزه قرار می‌گیرد.

۳-۱-۱- اطلاعات فردی^۸

قدر متیقن از علم بیمه‌گذار، علم شخصی یا اطلاعاتی است که از آن آگاه است؛ یعنی مجموع آنچه به‌واسطه عقل و تشخیص خود به دست آورده و آنچه برای او مهیا بوده، ولی خود از دریافت و تأیید آن خودداری کرده است. ماده ۴ قانون جدید به این موضوع پرداخته است (ماده ۴ قانون بیمه ۲۰۱۵). به‌موجب این ماده، در آغاز باید میان بیمه‌گذار حقیقی و بیمه‌گذار حقوقی تفاوت قائل شد. به نحوی که: درخصوص بیمه‌گذار حقیقی، بند ۲ ماده ۴ اعمال خواهد شد. مطابق این بند بیمه‌گذار، عالم به اطلاعاتی خواهد بود که در ذهن او، نمایندگان و سایر افراد دخیل

8. Circumstance which the insured know

در روند مذاکرات وجود دارد. مشاهده می‌شود که بند مزبور، بدون ارائه هیچ معیاری برای سنجش وجود یا فقدان علم، به صاحب علم پرداخته است؛ گویی علم به اطلاعات مربوطه، برای اشخاص مزبور مفروض بوده است.

۳-۱-۲- اطلاعات نوعی یا مورد نیاز بیمه‌گذار

مراد از اطلاعات نوعی، اطلاعاتی است که شخص بنا به حرفه و فعالیت خود از آن آگاه است. قانونگذار در بند ۶ ماده ۴ به این اطلاعات اشاره کرده (بند ۶ ماده ۴ قانون ۲۰۱۵) و مقرر می‌کند (هر آنچه را که) بیمه‌گذار باید به آنها علم داشته باشد (در حوزه تعهد است). این دسته از اطلاعات به واسطه تحقیق به دست می‌آیند. اما نه هر تحقیقی! بیمه‌گذار موظف نیست برای کسب اطلاعات به تحقیقات گستره و سنگین دست زند. قانون در این مورد معیار «تحقیق منطقی»^۹ را ارائه می‌دهد تا عرف و منطق، مرزی برای تعهد بیمه‌گذار مشخص نماید.

کمیسیون مشترک برای حمایت از بیمه‌گذار به این نتیجه رسید که بیمه‌گذار مسئول تعهد نماینده‌اش است. از سوی دیگر نماینده موظف به ارائه اطلاعاتی است که با تحقیق به دست می‌آید. پس باید در کنار لزوم ارائه اطلاعات و تحمیل تکلیف آن بر بیمه‌گذار، برای جلوگیری از اعمال مشقت، بیمه‌گذار را تا میزان اطلاعاتی مسئول دانست که برای او قابل دسترسی بوده است. در نتیجه اقدامی که برای محدود کردن تعهد یادشده و جمع میان تکلیف و ضمانت اجرا صورت گرفت، محدود کردن تکلیف تحقیق به اطلاعاتی بود که در دسترس شخص بیمه‌گذار قرار داشت. این معیار تا حدود زیادی به ابهامات پاسخ داد و به نظر می‌رسد قانون حاضر نیز مطابق آن است؛ زیرا در ماده بعدی یعنی ماده ۷، به طور کلی اطلاعات نماینده را جزو اطلاعات اصیل قلمداد کرده و در مقام بیان، تکلیفی برای نماینده در زمینه تحقیق معین نکرده است.

ماده ۱۲ قانون بیمه ایران در مورد تعهد اطلاع‌رسانی مقرر می‌دارد: «هرگاه بیمه‌گذار عمداً از اظهار مطالبی خودداری کند، عمداً اظهارات کاذبه بنماید و مطالب اظهارنشده یا اظهارات کاذبه طوری باشد که موضوع خطر را تغییر داده یا از اهمیت آن در نظر بیمه‌گر بکاهد، عقد بیمه باطل خواهد بود، حتی اگر مراتب مذکوره تأثیری در وقوع حادثه نداشته باشد. در این صورت نه فقط وجوهی که بیمه‌گذار پرداخته است، قابل استرداد نیست، بلکه بیمه‌گر حق دارد اقساط بیمه را که تا آن تاریخ عقب افتاده است نیز از بیمه‌گذار مطالبه کند». همان‌طور که مشاهده می‌شود قانونگذار در مورد تعهد اطلاع‌رسانی، بیمه‌گذار را از کتمان حقایق عمده و ارائه اظهارات کذب منع نموده است.

۳-۲- بیمه‌گر

حقوق انگلستان تا مدت‌ها تعهد اطلاع‌رسانی را فقط بر عهده بیمه‌گذار قرار می‌داد و تقریباً رویه‌ای ثابت در این زمینه ایجاد شده بود؛ اما با گذشت زمان، نقص این اطلاق مشخص گردید و نیاز بیمه‌گذار به دریافت اطلاعات، هرچه بیشتر نمایان شد. درحقیقت تنها ارائه اطلاعات از طرف بیمه‌گذار و رها شدن او در جریان مذاکرات، شکافی اطلاعاتی میان طرفین ایجاد می‌نمود که انصاف نمی‌توانست از آن چشم‌پوشی کند. از این طریق به‌تدریج تمایل به درج تکلیف برای بیمه‌گر، ایجاد و تعهداتی بر این مبنا پیش‌بینی شد. چنانچه مدت‌ها بعد، رویه قضایی تعهد به ارائه اطلاعات درباره خطر و نحوه جبران خسارت را بر عهده بیمه‌گذار قرار داد، لذا امروزه می‌توان بر اساس رویه قضایی، از اجرای تعهد اطلاع‌رسانی به نفع بیمه‌گذار حمایت نمود؛ تعهدی که بیمه‌گر را ملزم به ارائه اطلاعات لازم در مورد پوشش بیمه‌ای، شرایط، استثنائات و حدود آن می‌نماید تا درنهایت شرایط برای انتخاب آگاهانه از سوی بیمه‌گذار فراهم شود (Loacker, 2015: 3).

حال همین سؤال در مورد حقوق ایران مطرح می‌شود؛ آیا در این سیستم حقوقی، تعهدی برای بیمه‌گر در جهت ارائه اطلاعات پیش‌بینی شده است؟ در پاسخ باید گفت که متأسفانه قانون بیمه، فقط بیمه‌گذار را مورد حکم قرار داده و مقررهای در مورد اجرای تعهد اطلاع‌رسانی از سوی بیمه‌گر پیش‌بینی نکرده است. لذا از این جهت با سکوت قانون روبه‌رو هستیم؛ اما در عین حال این خلأ قانونی تا حدودی در آیین‌نامه‌های شورای عالی بیمه جبران شده است. چنانچه فصل دوم آیین‌نامه نمایندگی بیمه مصوب ۱۳۷۱/۶/۹ با عنوان «حقوق و تکالیف شرکت بیمه و نماینده»، دربردارنده قسمتی از تکالیفی است که شرکت بیمه در برابر بیمه‌گذار مکلف به انجام دادن آن می‌باشد. همچنین آیین‌نامه شماره ۷۱ مصوب ۱۳۹۱/۳/۲۳ با هدف تأمین هرچه بیشتر انتظارهای بیمه‌گذار و الزام بیمه‌گر به حفظ و تضمین این حقوق، با جزییات بیشتر به بیان تکالیف و تعهدهای بیمه‌گر در برابر بیمه‌گذار می‌پردازد تا درنهایت بستری برای ایجاد فرصت انتخاب آگاهانه برای بیمه‌گذار فراهم شود؛ به‌طوری که در ابتدای آیین‌نامه مذکور مقرر شده است: «ازجمله اهداف تصویب این آیین‌نامه، الزام بیمه‌گران به ارائه اطلاعات کامل، درست و به‌موقع، قبل و بعد از صدور بیمه‌نامه به بیمه‌گذاران است». در ادامه ماده ۸ در راستای اجرای این هدف چنین مقرر می‌نماید: «عرضه‌کننده بیمه موظف است همه اطلاعات ضروری در مورد پوشش‌های بیمه‌ای، وظایف و تعهدات بیمه‌گر و بیمه‌گذار، میزان حق بیمه و نحوه پرداخت آن، استثنائات و محدودیت‌های بیمه‌نامه، تاریخ شروع و انقضای بیمه‌نامه، نحوه ارائه خدمات بیمه‌ای و سایر توضیحات لازم را به متقاضی خدمات بیمه به‌صورت مناسب اعلام نماید. این اطلاعات باید به‌گونه‌ای ارائه شود که مقایسه خدمات بیمه‌ای را از نظر قیمت، مدت و شرایط

برای متقاضی خدمات بیمه امکان پذیر سازد». لذا درنهایت به نظر می‌رسد باوجود سکوت قانون بیمه، آیین‌نامه‌های موجود توانسته‌اند تا اندازه‌ای به نیاز حفظ حقوق بیمه‌گذار پاسخ دهند. بر اساس قانون ۱۹۰۶، بیمه‌گذار در ابتدا موظف به ارائه اطلاعات بود. اما این مقرر در قانون جدید از چند جهت موضوع تعدیل قرار گرفت و یکی از آنها، کاهش وسعت این اطلاع‌رسانی از طریق پیش‌بینی کیفیتی جدید برای این تعهد بوده است. این مقرر در بند ۴ ماده ۳ مورد اشاره قرار گرفته است. به موجب این بند، بیمه‌گذار می‌تواند صرف‌نظر از اطلاعاتی که می‌داند یا باید بداند، حجمی از اطلاعات را ارائه دهد که برای یک بیمه‌گر محتاط، مناسب بوده و نیاز به پرسش بیشتر در او ایجاد می‌کند. درواقع به موجب قانون جدید، تعهد اطلاع‌رسانی دارای دو شاخه است: ۱- ارائه تمام اطلاعات مؤثری که بیمه‌گذار «می‌داند» یا «باید بداند» و ۲- ارائه اطلاعاتی که بیمه‌گر محتاط را در یک بستر پرسشی قرار داده و نیاز به پرسش بیشتر را در او ایجاد می‌کند. این مقرر که هدف آن حذف نقش منفعل بیمه‌گر و اعطای نقش فعال به او بوده است، از مهم‌ترین نوآوری‌های قانون جدید به شمار آمده و تا حدودی از حوزه تعهد بیمه‌گذار می‌کاهد. قاضی اشر در مورد این موضوع چنین اشاره کرده است: «اعلام دقیق تمام اطلاعات لازم نیست. اگر بیمه‌گذار تا حدی اطلاعات دهد که در ذهن بیمه‌گر نیاز به پرسش ایجاد شود، نیز کفایت می‌کند. در این فرض این بیمه‌گر است که باید برای دریافت اطلاعات، پرسش‌های لازم را مطرح نماید» (Levine et al., 2016: 63).

در پایان بحث و با توجه به داده‌های فوق به نظر می‌رسد که باوجود ادعای معیار ترکیبی برای اجرای تعهد اطلاع‌رسانی، مضمون ماده ۱۲ بیشتر متمایل به شناسایی نقش فعال بیمه‌گر در زمینه مطالبه اطلاعات بوده باشد. چراکه از یک سو در ابتدا هیچ مقرره‌ای برای الزام بیمه‌گذار نسبت به ارائه داوطلبانه اطلاعات وجود نداشته و از سوی دیگر چینش ماده ۱۲ به گونه‌ای است که گویی قانونگذار قصد داشته بیمه‌گذار را متعهد به حسن مراقبت در پاسخگویی و خودداری از تدلیس نماید، چنانچه رفتار خلاف این، منجر به ضمانت اجرایی سخت نسبت به قرارداد بیمه گردیده است. از این رو به نظر می‌رسد که پذیرش معیار «حسن مراقبت بیمه‌گذار و جلوگیری از تدلیس» می‌تواند انتخاب مناسبی برای کیفیت اجرای تعهد در حقوق داخلی باشد.

۳-۳- نماینده

شخص سومی که به طور معمول در جریان مذاکرات بیمه حضور دارد، نماینده است که می‌تواند به نمایندگی از بیمه‌گذار حضور یافته یا نماینده بیمه‌گر باشد. در نتیجه سؤالی که در این میان طرح می‌شود، این است که تعهد اطلاع‌رسانی تا چه حد بر نماینده حاکم بوده و این شخص تا چه میزان ملزم به ارائه اطلاعات است؟ در این خصوص اصل مسئولیت نماینده، مقرر روشنی

در قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس وجود دارد، چنانچه بندهای ۷ و ۸ ماده ۴ این قانون، به نماینده بیمه‌گذار اشاره می‌کند. به موجب بند ۷، علم نماینده جزء اطلاعاتی است که باید ارائه گردد (بند ۷ ماده ۴ قانون ۲۰۱۵) و به موجب بند ۸ نماینده مسئول اجرای تعهد مزبور است (بند ۸ ماده ۴ قانون ۲۰۱۵). لذا به موجب قانون، نماینده موظف به ارائه اطلاعاتی است که در جریان کار در اختیارش قرار گرفته و هرگونه کوتاهی در این زمینه موجب نقض تعهد و مسئولیت بیمه‌گذار خواهد بود. پیش‌تر از این نیز در قانون سال ۱۹۰۶ به صراحت به بحث نمایندگی اشاره شده بود؛ چنانچه ماده ۱۹ مقرر می‌داشت: «در صورت انجام مذاکرات به واسطه نمایندگی، نماینده موظف به ارائه اطلاعات در مرحله پیش قرارداد است» (ماده ۱۹ قانون ۱۹۰۶).

مسئله مسئولیت اصیل در برابر کوتاهی نماینده، برای مدت‌ها به چالشی میان حقوق دانان تبدیل شده بود؛ چراکه از نظر ایشان مرز میان علم و جهل همواره مبهم بوده و در عین حال معیار علم گاه نسبی و شخصی است، لذا ممکن است اصیل به واسطه حضور نماینده وارد تبعاتی شود که می‌تواند همراه‌کننده باشد؛ از این رو بهتر است تعهد نماینده از تعهد اصیل، مجزا شود. در این زمینه تلاش‌هایی صورت گرفت و حتی کمیسیون تدوین قانون بیمه، پیش‌نویسی در این زمینه تهیه و ارائه نمود، اما در نهایت تلاش صورت گرفته به بازخورد خاصی نرسید (Ozlem, 7: 2015) و امروزه در حقوق انگلستان قانونی وجود ندارد که بخواهد برای نقض (حتی عمدی) تعهد اطلاع‌رسانی از سوی نماینده، ضمانت اجرای مجزایی پیش‌بینی نماید.

حال در پایان این بحث، نوبت به بررسی حقوق ایران می‌رسد. وضعیت نمایندگی و تکالیف و تعهدات او در حقوق ایران به چه شکل است؟ آیا در حقوق داخلی مقررهای در این زمینه دارد؟ در پاسخ باید گفت که بحث نمایندگی به فراخور اصیل، وضعیت متفاوتی خواهد داشت. درواقع تبیین اینکه نماینده از سوی چه کسی وارد مذاکره شده، بر استناد نهایی مؤثر خواهد بود. چنانچه در فرضی که نماینده از سوی بیمه‌گذار وارد مذاکرات می‌شود، به دلیل فقدان قانون خاص در حوزه بیمه، بحث نمایندگی به صورت عام و قواعد حاکم بر آن ملاک قرار می‌گیرد. در این حوزه، نماینده می‌تواند وکیل باشد که از سوی بیمه‌گذار وارد شده، دلالتی باشد که بنا به قرارداد دلالتی وارد شده، مدیرعاملی باشد که از سوی شرکت وارد شده و یا هر نماینده دیگری که به موجب قرارداد، اجازه ورود به نیابت را پیدا نموده است. در تمام این موارد، نماینده همانند اصیل، مسئول ارائه اطلاعات و اجرای تعهد است و کوتاهی و نقض او در این زمینه نسبت به بیمه‌گر، موجب مسئولیت بیمه‌گذار و نسبت به بیمه‌گذار بنا به شرایط، موجب ذی‌حقی یا بی‌حقی در دریافت خسارت خواهد شد. این یک قاعده کلی است و استثنائات آن فقط مربوط به حوزه توافقات شخصی میان بیمه‌گر و بیمه‌گذار خواهد بود. اما در جایی که نماینده از سوی بیمه‌گر وارد مذاکره می‌شود، آیین‌نامه‌ای خاص وجود دارد که از اجرای امر با شدت بیشتری حمایت می‌کند. چنانچه بند ۲ ماده ۱۲ این

آیین نامه مقرر می کند: «نماینده مکلف است اطلاعات لازم درباره بیمه نامه درخواست شده از جمله نرخ و شرایط، استثنائات، تعهدات بیمه گر و وظایف بیمه گذار را با رعایت بخشنامه ها و دستورالعمل های مربوط، به متقاضی بیمه ارائه نماید».

همان طور که مشاهده می شود، این بند علاوه بر تکرار تعهد اطلاع رسانی بیمه گر، نماینده را نیز موظف به رعایت آن می کند. این حمایت در ادامه تشدید شده و به موجب بند بعدی، نماینده موظف می گردد تا برای تضمین اجرای تعهد مزبور، وثیقه ای تودیع نماید. بند ۳ در این مورد چنین مقرر می نماید: «به منظور تأمین و تضمین حقوق و مطالبات بیمه گذاران، بیمه شدگان، سایر اشخاص ذی نفع و شرکت بیمه، تضمین لازم را نزد شرکت بیمه طرف قرارداد تودیع نماید. نوع و میزان تضمین، متناسب با حجم فعالیت هر نماینده حقیقی یا حقوقی و شکل حقوقی ثبت آن، به تشخیص شرکت بیمه طرف قرارداد تعیین می شود».

اما نکته جالب تری که در این زمینه وجود دارد و مشابه آن در حقوق انگلستان پیش بینی نشده بود، بحث مسئولیت نماینده است. چنانچه شورای عالی در این زمینه پا را فراتر گذاشته و در تقنینی جدید، نماینده را نیز در کنار بیمه گر، مسئول جبران خسارت شناخته است. ماده ۱۶ آیین نامه در این زمینه اظهار می دارد: «مسئولیت جبران خسارات مستقیم و یا غیرمستقیم وارده به بیمه گذار و سایر اشخاص ذی نفع که ناشی از عمد، تقصیر، غفلت و یا قصور نماینده، کارکنان یا بازاریابان وی در رابطه با عملیات بیمه ای موضوع قرارداد نمایندگی بیمه باشد، به صورت تضامنی بر عهده شرکت بیمه و نماینده است. در هر حال مفاد این ماده نافی مسئولیت نماینده در مقابل خسارات وارده به شرکت بیمه، از جمله خسارت پرداختی، سایر هزینه ها و حق بیمه دریافت نشده نخواهد بود». لذا مشاهده می شود که در فرض اخیر علاوه بر بیمه گر، نماینده نیز مسئول مستقیم جبران خسارت خواهد بود و بیمه گذار می تواند برای جبران ضرر به او مراجعه نماید. جای تردید وجود ندارد که پیش بینی این مقرر می تواند در حوزه تعهد اطلاع رسانی تأثیر بسیار مثبتی داشته باشد.

۳-۴- شخص ثالث

منظور از شخص ثالث در بحث حاضر، فردی است که هیچ گونه ارتباط و دخالتی در روند مذاکرات نداشته، اما در عین حال صاحب اطلاعاتی است که می تواند تأثیر مستقیم بر سرنوشت قرارداد داشته باشد. سؤال این است که آیا شخص فوق، تعهدی نسبت به ارائه اطلاعات دارد؟ درخصوص شخص ثالث، قاعده اولیه این است که علم و اطلاعات این شخص، ورودی در حوزه تعهد اطلاع رسانی ندارد؛ هر چند ممکن است اطلاعات مزبور بسیار تأثیرگذار بوده، مسیر گفتگو را تغییر داده یا اساساً موجب ختم مذاکرات شود، ثالث وظیفه ای بر ارائه داده های فوق ندارد؛

زیرا بنابر اصل نسبی بودن قراردادهای، توافق طرفین نمی‌تواند منشأ ایجاد تعهد برای ثالث باشد. با وجود این حقوق انگلیس در یک فرض استثنایی، برای ثالث ایجاد تعهد نموده است. موضوع در مورد «بیمه عمر به نفع ثالث» است. در اینجا به اختصار اشاره می‌شود که به موجب قانون بیمه ۲۰۱۲، افرادی که به عنوان ثالث، موضوع بیمه عمر قرار می‌گیرند، باید اطلاعات مورد نیاز بیمه‌گر را در مرحله پیش‌قرارداد ارائه نمایند و هرگونه کوتاهی ایشان در این زمینه، موجب نقض تعهد و ایجاد مسئولیت برای بیمه‌گذار است. لذا یکی از مهم‌ترین موارد تعهد ثالث به اطلاع‌رسانی، تعهد شخص موضوع بیمه عمر است که در ماده ۸ قانون بیمه مصرف‌کننده سال ۲۰۱۲ مورد اشاره قرار گرفته است (ماده ۸ قانون ۲۰۱۲).

درخصوص جستجوی نتیجه این عنوان در حقوق ایران، باید گفت که هیچ مقرره خاصی در قوانین داخلی بیمه وجود ندارد که ثالث را موظف به ارائه اطلاعات شخصی نماید؛ مگر در دو فرض خاصی که پیش از این به آن اشاره شد (بحث اطلاعاتی که ثالث در اختیار دارد و در عین حال جزء اطلاعات جامعی است که متعهد می‌تواند با جستجوی منطقی به آن دست یابد و یا اطلاعاتی که ثالث به عنوان کارشناس یا داور یا مشاور طرفین در اختیار داشته است). علت نیز روشن است؛ اعتقاد به «اصل نسبی بودن قراردادهای» و حمایت قاطع قانون و فقه از این اصل، مانع از اعمال هرگونه تکلیف به افراد خارج از قرارداد می‌شود.

۳-۵- متعهدله

منظور از متعهدله در تعهد اطلاع‌رسانی، شخصی است که ذی‌حق دریافت اطلاعات است. این شخص به فراخور بحث، می‌تواند بیمه‌گذار یا بیمه‌گر باشد، چراکه هر یک از این دو طرف به‌نوعی از حمایت تعهد اطلاع‌رسانی برخوردار بوده و در عین حال دریافت اطلاعات، نقش بسیار مهمی در تعیین استراتژی آنها خواهد داشت. کما اینکه بیمه‌گذار به واسطه اطلاعاتی که دریافت می‌کند، از شرایط، محدودیت و ظرفیت‌های بیمه‌نامه مطلع گردیده و امکان مقایسه و جستجو می‌یابد. در مقابل بیمه‌گر در موقعیتی حساس‌تر، بنا به اطلاعاتی که از بیمه‌گذار دریافت می‌کند، ریسک اقتصادی قرارداد را سنجیده و به فراخور، شرایطی را پیش‌بینی می‌کند یا اساساً متمایل به عقد یا از انعقاد قرارداد منصرف می‌گردد. لذا وجود این منافع و حساسیت‌ها، هر یک از طرفین را در مقام «متعهدله» قرار داده و او را ذی‌حق اجرای تعهد قرار می‌دهد.

۴- ضمانت اجرای نقض تعهد اطلاع‌رسانی در عقود بیمه‌ای

نقض تعهد اطلاع‌رسانی دارای ضمانت اجرای حقوقی است. در این راستا مطالب به تفکیک در حقوق انگلیس و ایران مورد اشاره قرار می‌گیرند. مطلب با حقوق انگلیس آغاز شده و از آنجایی

که قانون بیمه مصرف‌کننده و غیر مصرف‌کننده، تقریباً ضمانت اجرای واحدی دارند، در یک عنوان مورد اشاره قرار می‌گیرند.

۴-۱- ضمانت اجرای نقض تعهد اطلاع‌رسانی در حقوق انگلیس

نتیجه تلاش‌های کمیسیون مشترک تدوین قانون بیمه، گسترش ضمانت اجرا و تعیین چهارچوب مشخص بود (Huggins, 2011)؛ درواقع قانونگذار چرخشی بزرگ در این بخش داشت و سعی کرد به طرز مطلوب، گزینه‌های جدیدی را در این زمینه وارد کند. لذا می‌توان اذعان داشت که رکن قانونی یا بخش ضمانت اجرا، مهم‌ترین بخش قوانین جدید بیمه است (Dunt, 2015: 87). چون پیش از این، تنها ضمانت اجرای موجود برای نقض تعهد اطلاع‌رسانی، پیش‌بینی حق ابطال بود (مستنبط از قانون ۱۹۰۶) و بیمه‌گر با گزینه دیگری برای جبران خسارت خویش مواجه نبود که البته این امر انتقادات خاص خود را به همراه داشت. این انتقادات درنهایت موجب شد تا قوانین جدید دست به ابداعات جالبی بزنند. بررسی‌های انجام‌گرفته نیاز به انعطاف را محرز ساخت و درنهایت قانونگذار، شیوه‌های جبران را گسترش داد. نتیجه، تغییر ضمانت اجرایی بود که به تناسب از کیفیت قصد متعهد تأثر می‌پذیرفت؛ در ادامه هر یک از این ضمانت اجراها مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۴-۱-۱- حق ابطال

مهم‌ترین ضمانت اجرایی که برای نقض تعهد اطلاع‌رسانی پیش‌بینی شده، حق ابطال قرارداد است. این ضمانت اجرا از ۱۹۰۶ به‌طور رسمی وارد قانون گردید و در طول سالیان متمادی به‌عنوان تنها شیوه جبران خسارت شناخته می‌شد؛ به‌طوری‌که بعدها انحصار ضمانت اجرا، به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین ایرادات قانون بیمه قلمداد شد. قوانین جدید در پاسخ به این انحصار، انعطاف زیادی را ایجاد نمودند؛ اما حق ابطال کماکان به‌عنوان مهم‌ترین شیوه جبران، در محور قرار گرفت (قاسمی و دیگران، ۱۴۰۰).

۴-۱-۲- تعدیل قرارداد

در پی انتقادات وارده بر منعطف نبودن ضمانت اجرا به‌خصوص در فرض عدم عمد بیمه‌گذار (kontautas, 2002: 26)، ضمانت اجرای دومی در قالب تعدیل قرارداد توسط قانونگذار مورد پیش‌بینی قرار گرفت. این شیوه که خود به دو صورت تحقق پیدا نموده است، در فروضی اعمال می‌شود که بیمه‌گذار در نقض تعهد، هیچ‌گونه عمد و یا حتی بی‌احتیاطی‌ای نداشته و تنها به دلیل بی‌دقتی، در زمینه ارائه اطلاعات غفلت نموده است. اما از سوی دیگر باید به متعهدله نیز توجه نمود. در فرض حاضر، بی‌دقتی بیمه‌گذار اطلاعاتی را از بیمه‌گر پنهان نموده که از لحاظ عرف نیز

قابل اغماض نیست. حمایت از متعهد نباید منجر به پذیرش این خسارت برای بیمه‌گر گردد؛ لذا قانونگذار راه‌های تعدیلی خاصی را برای او پیش‌بینی نموده تا از آن طریق بتواند موقعیت قراردادی خویش را بهبود ببخشد. این تعدیل گاه از طریق «ایجاد شرایط جدید» و گاه از طریق «تغییر در پوشش خسارت» ایجاد می‌شود. در ادامه به هر یک از این موارد اشاره می‌گردد (حسینی، ۱۳۹۹).

۴-۲- ضمانت اجرای نقض تعهد اطلاع‌رسانی در حقوق ایران

در حقوق ایران، دو حالت روانی در وقوع نقض تعهد اطلاع‌رسانی، دخیل است؛ عدم ارائه اطلاعات به‌صورت عامدانه یا موارد غیرعامدانه. به‌تبع ضمانت اجرایی که در قانون پیش‌بینی شده، از حالت‌های فوق تأثیر پذیرفته‌اند. اما به‌طور خلاصه در حقوق بیمه ایران، اجرای تعهد اطلاع‌رسانی با ضمانت اجرایی مانند بطلان، فسخ، تعدیل و کاهش خسارت حمایت می‌شود (پارساپور و دیگران، ۱۳۹۶).

در حقوق انگلیس، نظریه وجود رابطه سببیت بین انعقاد قرارداد بیمه و نقض تعهد به افشا ارائه شده است؛ اگرچه در قانون بیمه دریایی ۱۹۰۶ انگلیس، هیچ‌گونه بحثی درخصوص این رابطه سببیت مطرح نشده بود، ولی رویه قضایی به این نتیجه رسیده بود که اطلاعات افشانشده یا اطلاعاتی که به‌طور درست ارائه نشده‌اند، باید سبب انعقاد قرارداد بیمه شده باشند. قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس نیز به‌صراحت بحثی درخصوص رابطه سببیت مطرح نکرده است، اما این بار قانونگذار با عباراتی شفاف‌تر به‌طور ضمنی لزوم رابطه سببیت بین اطلاعات ارائه‌شده و انعقاد قرارداد بیمه را تأیید نموده است. بند ۳ ماده ۷ قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس، در تعریف اطلاعات اساسی بیان می‌کند که اطلاعاتی اساسی محسوب می‌شوند که به قضاوت یک بیمه‌گر محتاط در تصمیم‌گیری درخصوص انعقاد یا عدم انعقاد قرارداد اثر بگذارند یا موجب شوند بیمه‌گر با شرایط متفاوتی قرارداد بیمه را منعقد کند. بر این اساس در زمان انعقاد قرارداد، بیمه‌گر اطلاعاتی را که بیمه‌گذار ارائه نموده است، بررسی می‌کند و بر اساس این اطلاعات تصمیم می‌گیرد که نخست، آیا قرار را منعقد کند یا خیر؟ دوم، در صورت انعقاد چه شرایطی را در قرارداد اعمال کند؟ رویه قضایی انگلیس به این نتیجه رسیده است که صرف عدم افشا و ارائه نادرست اطلاعات در غیاب برخی شرایط خاص، لطمه‌ای به اعتبار قرارداد بیمه دریایی وارد نمی‌کند و بیمه از حق فسخ قرارداد بیمه برخوردار نمی‌شود.

۴-۲-۱- بطلان

بطلان قرارداد به‌واسطه نقض تعهد اطلاع‌رسانی در ماده ۱۲ قانون بیمه مورد اشاره قرار گرفته است. به‌موجب این ماده، چنانچه بیمه‌گذار به‌صورت عامدانه از ارائه اطلاعات خودداری نموده

یا با ارائه اظهارات دروغین، بیمه‌گر را فریب دهد، قرارداد بیمه باطل خواهد بود. بطلانی که مقید به هیچ شرطی نیست. درواقع ترکیب «سکوت یا دروغ عامدانه بیمه‌گذار» و «تأثیر در بیمه‌گر» به‌طور مستقیم منجر به بطلان قرارداد می‌شود و هیچ گزینه دیگری برای تعدیل آن وجود ندارد. در این فرض، قانونگذار اجازه داده است تا بیمه‌گر، حق بیمه دریافتی را برای خود محفوظ نگه داشته و حتی برای مطالبه حق بیمه‌های معوقه، اقدام نماید.

۴-۲-۲- حق فسخ

ضمانت اجرای دومی که برای نقض تعهد پیش‌بینی شده، حق فسخ بیمه‌گر است. این گزینه زمانی برای بیمه‌گر ایجاد می‌شود که بیمه‌گذار به‌صورت غیرعامدانه تعهد اطلاع‌رسانی را نقض کرده باشد. درواقع چنانچه بیمه‌گذار از روی بی‌احتیاطی و بی‌توجهی، پاره‌ای از اطلاعات اساسی را ارائه ننماید، بیمه‌گر می‌تواند قرارداد را تنها به استناد عدم دریافت اطلاعات فسخ نماید (خورسندیان و محمدی بصیر، ۱۳۹۶). تنها نکته‌ای که در این خصوص باقی می‌ماند، این است که بنابر قانون، فسخ بیمه‌گر برای اثردهی، نیاز به اعلام دارد و این اعلام فقط باید به‌واسطه ارسال اظهارنامه رسمی صورت پذیرد. در این فرض، تاریخ انحلال قرارداد به‌واسطه فسخ، ده روز پس از ارسال اظهارنامه خواهد بود و بیمه‌گر موظف است حق بیمه‌های دریافتی تا آن تاریخ را به بیمه‌گذار مسترد نماید.

۴-۲-۳- تعدیل قرارداد

درخصوص بحث تعدیل در حقوق داخلی نیز باید گفت که حق تعدیل، فرصتی است که از سوی قانونگذار برای بیمه‌گر و در عرض حق فسخ او، شناسایی شده است. این حق که در ماده ۱۳ قانون بیمه مورد پیش‌بینی قرار گرفته، از یک جهت مشابه حقوق انگلیس و از دو جهت با آن متفاوت است. وجه تشابه آن این است که موارد اعمال آن تنها مربوط به نقض غیرعامدانه تعهد است؛ لذا در فرض نقض عامدانه، نمی‌توان از چنین گزینه‌ای استفاده نمود و همان‌طور که گفته شد، قرارداد خودبه‌خود منحل می‌شود. در مورد وجوه اختلاف نیز باید گفت اول اینکه مورد استفاده از این حق تنها محدود به تعدیل مالی از جهت مطالبه حق بیمه اضافه است؛ لذا فرصتی برای درج شرایط جدید یا کاهش نسبت پوشش خسارت از طرف قانونگذار پیش‌بینی نشده است؛ دوم، به‌صراحت استفاده از شرط تعدیل مالی از سوی بیمه‌گر، منوط به رضایت بیمه‌گذار شده است؛ لذا چنانچه بیمه‌گذار رضایتی به شرایط جدید نداشته باشد، بیمه‌گر کماکان محدود به استفاده از حق فسخ (انحلال قرارداد به شرط استرداد حق بیمه‌های دریافتی) خواهد بود (طهماسبی، ۱۳۹۷).

۴-۲-۴- کاهش پرداخت خسارت

در حالت طبیعی، بیمه‌گر با توجه به اطلاعات دریافتی و ارزیابی ریسک اقتصادی، میزان معینی از خسارت احتمالی را تحت پوشش قرار می‌دهد یا در کنار پوشش کامل خسارت، شرایطی را پیش‌بینی می‌کند که برای تعدیل موقعیت نهایی او مؤثر باشد. از این رو زمانی که با اطلاعات کتمان‌شده روبه‌رو می‌شود یا فریب بیمه‌گذار برای او روشن می‌شود، به‌راحتی توازن اقتصادی قرارداد را بر هم‌خورده می‌یابد. این آگاهی پیش از وقوع خسارت، راهکارهایی مانند فسخ یا تعدیل قرارداد را پیش روی بیمه‌گر قرار می‌دهد؛ اما پس از وقوع خسارت، وضعیت متفاوت خواهد بود (احمدوند، ۱۳۸۳). به این معنا که پس از وقوع خسارت، بیمه‌گذاری در برابر او قرار دارد که در هر حال، زیان‌دیده است و در عین حال عدم ارائه اطلاعات، از روی عمد و آگاهی او نبوده است (زیرا نقض عامدانه، به‌طور مستقیم، منجر به بطلان قرارداد می‌شود)؛ از این رو محروم کردن وی از حمایت قانونی آسان نیست و با موازین انصاف و عدالت سازگار به نظر نمی‌رسد. قانونگذار به‌واسطه همین مقدمات، راه‌حلی میانی برای پوشش خسارت دو طرف در نظر گرفته و آن، حق کاهش خسارت پرداختی از سوی بیمه‌گر است. چنانچه به‌موجب قسمت اخیر ماده ۱۳ قانون بیمه، «اگر مطلب اظهارنشده یا اظهار خلاف واقع بعد از وقوع حادثه معلوم شود، خسارت به نسبت وجه بیمه پرداختی و وجهی که بایستی در صورت اظهار خطر به‌طور کامل و واقع پرداخته شده باشد، تقلیل خواهد یافت». لذا آخرین راه‌حلی که در مسیر اجرای تعهد اطلاع‌رسانی توسط قانونگذار پیش‌بینی شده، جبران ضرر وارده به بیمه‌گر از طریق تقلیل خسارت قابل پرداخت خواهد بود.

۴-۳- ارائه راهکارهای شیوه تعدیل ضمانت اجرا در حقوق ایران بر اساس تجربیات تقنینی و قضایی انگلیس

همان‌طور که در بخش‌های قبل بیان شد، مطابق قانون بیمه ایران در صورت خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات کاذبه، بیمه‌گر حق فسخ قرارداد را دارد و در صورت عمدی بودن نقض تعهد، عقد بیمه باطل است؛ مشروط بر اینکه خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات کاذبه به‌نحوی باشد که موضوع خطر را تغییر دهد یا از اهمیت آن نزد بیمه‌گر بکاهد. حال سؤالی که مطرح می‌شود، این است که مفهوم و کارکرد شرط اخیر چیست؟ به عبارت دیگر این شرط که خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات کاذبه باید موجب تغییر موضوع خطر شود یا از اهمیت آن نزد بیمه‌گر بکاهد، چگونه تأثیر خود را در هنگام انعقاد عقد نمایان می‌کند؟ بند ۳ ماده ۷ قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس با بیان اینکه اطلاعاتی اساسی محسوب می‌گردند که بر تصمیم‌گیری بیمه‌گر محتاط اثر بگذارند، با شرط مقرر در قانون بیمه ایران مبنی بر اینکه خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات

کاذبه باید که موضوع خطر را تغییر دهد یا از اهمیت آن نزد بیمه‌گر بکاهد، دارای مفهومی یکسان است و این دو مقرر در صدد بیان الزام واحدی هستند و آن چیزی جز لزوم رابطه سببیت بین ارائه اطلاعات و انعقاد قرارداد نیست. به عبارت دیگر نقض تعهد بیمه‌گذار از طریق خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات خلاف واقع باید سبب انعقاد قرارداد توسط بیمه‌گر شده باشد و در صورتی که چنین رابطه سببیتی وجود نداشته باشد، ضمانت اجرای ابطال قرارداد یا حق فسخ نیز به وجود نخواهد آمد (Abuzaid, 2018).

یکی از کارکردهای رابطه سببیت، تعدیل ضمانت اجرای نقض تعهد به ارائه اطلاعات است؛ زیرا اگر پذیرفته شود که بیمه‌گر برای اثبات بطلان قرارداد یا برخورداری از حق فسخ، ابتدا باید ثابت کند که مطالب اظهارنشده یا اظهارات خلاف واقع، اساسی محسوب می‌شوند و سپس با توجه به لزوم وجود رابطه سببیت، اثبات کند که همین اطلاعات در تصمیم وی به انعقاد قرارداد مؤثر بوده‌اند، تا حدود زیادی دامنه اختیارات بیمه‌گر برای ابطال قرارداد کاهش یافته و موجب تعدیل ضمانت اجرای سنگین نقض تعهد به ارائه اطلاعات می‌شود.

قانون ایران در خصوص نقض تعهد به رعایت حداکثر حسن نیت و در نتیجه نقض تعهد به ارائه اطلاعات از سوی بیمه‌گر سکوت کرده است، ولی با توجه به مطالب فوق و پذیرش دوطرفه بودن تعهد به ارائه اطلاعات باید پذیرفت که قانونگذار ایران تنها از باب غلبه در خصوص نقض تعهد بیمه‌گذار صحبت نموده است. از این رو چنانچه بیمه‌گر نیز نسبت به خودداری از اظهار مطالب یا اظهارات خلاف واقع اقدام نماید، ضمانت اجرای مشابهی برای نقض تعهدات وی وجود خواهد داشت. البته به دلیل آنکه در غالب موارد این بیمه‌گذار است که اطلاعات اضافی نسبت به بیمه‌گر دارد، در عمل شاید مجسم کردن این مفهوم قدری نامأنوس به نظر برسد؛ برای مثال در فرضی که بیمه‌گذاری برای اولین بار اقدام به حمل کالای فله‌ای خود از راه دریا می‌کند و در نقطه مقابل بیمه‌گری قرار دارد که سال‌هاست در امر بیمه حمل و نقل کالای فله‌ای از طریق دریا فعالیت دارد، بیمه‌گر اطلاعات بیشتری در مورد خطرات مسیرهای دریایی نسبت به آسیب دیدن کالای فله‌ای دارد و در صورتی که این اطلاعات خاص را به بیمه‌گذار ارائه کند، نسبت به تصمیم وی در مورد انعقاد قرارداد بیمه و شرایط آن از جمله حق بیمه مؤثر خواهد بود (Birds, 2016).

در هر حال با توجه به استدلال‌های فوق، تعهد به رعایت دکتترین حداکثر حسن نیت، تعهدی دوطرفه است که از ناحیه بیمه‌گذار و بیمه‌گر باید رعایت شود. نهادن تعهد به رعایت دکتترین حداکثر حسن نیت بر دوش بیمه‌گر از سنگینی مسئولیت بیمه‌گذار می‌کاهد، زیرا از یک طرف بیمه‌گر نیز در ارائه اطلاعاتی که می‌داند، همانند بیمه‌گذار تلقی می‌گردد و در صورت نقض تعهد مسئول است و از طرف دیگر چون تعهد به رعایت دکتترین حداکثر حسن نیت در تمام مدت قرارداد باید رعایت گردد. اگر بیمه‌گر قصد ابطال قرارداد بیمه را داشته باشد، باید قصد وی

همراه با حداکثر حسن نیت باشد. در نتیجه تأکید بر دوطرفه بودن تعهد موجب تعدیل ضمانت اجرای سنگین نقض تعهد به افشای اطلاعات محسوب می‌گردد (Lowry, 2009).

همچنان که پیش از این گفته شد، قانونگذار انگلیس با بررسی رویه قضایی و نیز توجه به پیشرفت صنعت بیمه، همواره به دنبال راهکارهایی بوده است که موارد ابطال قرارداد بیمه را محدودتر سازد. یکی از تغییرات مهمی که قانون بیمه ۲۰۱۵ به تأسی از رویه قضایی سابق محاکم انگلیس در قانون اعمال نمود، تأکید بر نقش فعال بیمه‌گر در فرایند ارائه اطلاعات است. مطابق بند ۴ ماده ۳ قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس، بیمه‌گذار باید هرگونه اطلاعاتی را که می‌داند یا باید بداند، در مقابل بیمه‌گر افشا کند. در ادامه بیان شده است که هرگاه بیمه‌گذار نتواند نسبت به افشای این اطلاعات اقدام کند، باید به بیمه‌گر به گونه‌ای تذکر بدهد که یک بیمه‌گر محتاط آگاه شود که خودش باید برای کشف اطلاعات اساسی تحقیقات بیشتری بکند. لذا مطابق این مقرر، تکلیف جدیدی بر عهده بیمه‌گر قرار داده شده است، مبنی بر اینکه گاهی خود مکلف به انجام تحقیقات جهت کشف اطلاعات اساسی است و نباید تنها منتظر باشد که بیمه‌گذار تمام اطلاعات را برای او فراهم و افشا کند. نتیجه این امر آن است که بیمه‌گر در موارد متعددی از اثبات نقض تعهد بیمه‌گذار عاجز می‌ماند و در نتیجه امکان ابطال قرارداد بیمه را در این موارد از دست می‌دهد (Treitel, 2003).

مواد ۱۲ و ۱۳ قانون بیمه ایران، هیچ‌گونه مقرراتی مشابه قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس ندارد و به‌طور کلی تکلیف افشای اطلاعات و خودداری از اظهارات خلاف واقع را تنها درخصوص بیمه‌گذار بیان کرده و هیچ‌گونه توجهی به نقش فعال بیمه‌گر در فرایند ارائه اطلاعات ننموده است. نتیجه این امر، افزایش مواردی است که بیمه‌گر می‌تواند نسبت به فسخ قرارداد اقدام کند یا درصدد اثبات باطل بودن قرارداد برآید (Hasson, 1969).

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، تعهد اطلاع‌رسانی پیش‌قراردادی در حوزه قراردادهای بیمه مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا، قانون بیمه مصرف‌کننده مصوب ۲۰۱۲، قانون بیمه غیرمصرف‌کننده مصوب ۲۰۱۵ انگلستان و قانون بیمه ایران مصوب ۱۳۱۶، به‌عنوان مبنای مطالعه انتخاب شدند و ظرفیت‌ها و سازکارهای قانونی آنها در زمینه تنظیم تعهد اطلاع‌رسانی تحلیل شد. از حاصل این مطالعه تطبیقی مشخص گردید که قانون بیمه ۲۰۱۲، مسئولیت ارائه اطلاعات بیمه‌گذار را تنها محدود به مواردی می‌داند که پرسش‌های لازم از سوی بیمه‌گر مطرح شده باشد. لذا در سایر موارد، ارائه اطلاعات از سوی بیمه‌گذار حالتی داوطلبانه می‌یابد. در مقابل قانون بیمه ۲۰۱۵، با حذف ارائه داوطلبانه، در آغاز مسئولیت ارائه اطلاعات را بر عهده بیمه‌گذار قرار داده و در مرحله بعد برای تعدیل این وظیفه،

حدود و ثغور خاصی بر آن می‌افزاید. قانون ایران نیز بدون اشاره اولیه به تعهد اطلاع‌رسانی از سوی بیمه‌گذار، تنها مقرراتی در مورد کیفیت ارائه و شرایط نقض تعهد پیش‌بینی می‌نماید. مضمون تعهد و کیفیت ضمانت اجرا، موضوعات دیگری بود که در تحقیق حاضر مورد بررسی قرار گرفت و شباهت‌ها و تفاوت‌های خود را به تصویر کشید. در این میان عمده نتیجه‌ای که از مطالعه تطبیقی فوق به دست می‌آید، شباهت قانون بیمه ایران به قانون بیمه مصرف‌کنندگان ۲۰۱۲ انگلستان است. همان‌طور که گفته شد، در قانون بیمه ۲۰۱۲ فرضی به‌عنوان تعهد اولیه بر ارائه اطلاعات از سوی بیمه‌گذار وجود ندارد و آنچه در حوزه تعهد قرار می‌گیرد، فقط اطلاعاتی است که بیمه‌گذار باید در مقام پاسخ به پرسش یا به‌صورت داوطلبانه ارائه نماید. در این زمینه در قانون بیمه ایران نیز نمی‌توان مقرره‌ای یافت که بیمه‌گذار را در ابتدا مکلف به ارائه اطلاعات نموده باشد. درواقع مضمون مواد در قانون بیمه به‌گونه‌ای است که تنها بیمه‌گذار را از سکوت و ارائه اطلاعات متقلبانه منع می‌نماید، بدون اینکه تکلیفی مستقل در زمینه ارائه اطلاعات بر او تحمیل نماید. بحث تقلب مشخص است. فقط نهی‌ای است که حاوی ضمانت اجرای خاص بوده و نتیجه‌ای من باب وظیفه اولیه ارائه اطلاعات از آن برداشت نمی‌شود. تعهد دیگر بیمه‌گذار مبنی بر «عدم سکوت» نیز نتیجه مشابهی دارد. این عنوان نشان‌دهنده این است که حتی در فرض وجود تعهد، بیمه‌گذار فقط موظف به ارائه اطلاعاتی است که در اختیار دارد؛ چراکه در هیچ قسمت قانون، مقرر خاصی برای تحمیل وظیفه جستجو یا فرض اطلاعات در ذهن بیمه‌گذار پیش‌بینی نشده است.

مجموع این عوامل با توجه به کیفیت لحن قانونگذار در قانون ۲۰۱۵ (فرضی که بخواهد درج تکلیف کند)، بیش‌ازپیش نشان می‌دهد که تعهد اولیه خاصی در قانون بیمه ما برای بیمه‌گذار وجود ندارد و فرض تعهد اطلاع‌رسانی تنها محدود به مواردی است که مخاطب پرسش بیمه‌گر قرار گرفته و یا داوطلبانه قصد ارائه اطلاعات را دارد. موقعیتی که بسیار به قانون بیمه مصرف‌کنندگان انگلیس مصوب ۲۰۱۲ شباهت دارد.

در قراردادهای بیمه به این دلیل که خطری که قرار است تحت پوشش بیمه واقع شود، در اکثر مواقع برای بیمه‌گذار روشن است ولی برای بیمه‌گر به‌صورت کامل معلوم نیست، برخلاف سایر عقود صرف اینکه طرفین سوءنیت نداشته باشند، کفایت نمی‌کند. این نابرابری اطلاعات موجب شده است تا قرارداد بیمه قراردادی مبتنی بر حداکثر حسن نیت باشد. حسن نیت بیمه‌گذار در قالب تعهد به ارائه اطلاعات نمایانگر می‌شود که با «خودداری از اظهار مطالب» یا «اظهارات خلاف واقع» نقض می‌شود. مطابق قانون بیمه ۱۳۱۶ ایران، در صورتی که نقض تعهد عمدی باشد، قرارداد بیمه باطل می‌شود و در صورت غیرعمدی بودن نقض تعهد، بیمه‌گر از حق فسخ قرارداد برخوردار می‌شود. با در نظر گرفتن حجم مبادلات تجاری در دنیای امروز، خصوصاً در قراردادهای بین‌المللی، امکان از دست دادن پوشش بیمه‌ای، واقعه‌ای مهلک برای بیمه‌گذار خواهد بود.

قانون بیمه دریایی ۱۹۰۶ انگلیس همواره از سوی دکتترین و رویه قضایی به سبب سنگین بودن ضمانت اجرای نقض تعهد به ارائه اطلاعات مورد انتقاد بوده است. به همین جهت رویه قضایی این کشور، راهکارهایی را برای تعدیل این ضمانت اجرا پیشنهاد نمود؛ تا اینکه در سال ۲۰۱۵ قانون بیمه جدید انگلیس تصویب شد و در راستای تعدیل ضمانت اجرای تعهد به ارائه اطلاعات گام برداشت. مقایسه دو قانون نشان می‌دهد که قانونگذار با آگاهی از پیشرفت صنعت بیمه، به هر طریق ممکن سعی در محدود نمودن موارد اعمال ضمانت اجرای نقض تعهد به ارائه اطلاعات داشته است. قانون بیمه ۲۰۱۵ انگلیس در گام اول، گستره تعهد بیمه‌گذار در ارائه اطلاعات را تا حدود دقیقی مشخص نموده است. در همین راستا قانون مزبور نخست، اطلاعاتی را که بیمه‌گذار مکلف به ارائه آنهاست، معین نموده و دوم، به جهت هر چه دقیق‌تر شدن مرزهای تعهد بیمه‌گذار، اطلاعاتی را که بیمه‌گذار از ارائه آنها معاف است نیز مشخص کرده است. در گام دوم، قانون یادشده در خصوص نحوه اعمال ضمانت اجرای نقض تعهد مقررات دقیقی را تصویب نموده است. در مقابل، قانون بیمه ایران که ضمانت اجرای سنگینی را برای نقض تعهد به ارائه اطلاعات پیش‌بینی نموده، برخلاف قانون بیمه انگلیس، مشخص نکرده است که مرزهای تعهد بیمه‌گذار در ارائه اطلاعات تا کجا ادامه دارد و در نحوه اعمال ضمانت اجرا نیز هیچ محدودیتی پیش‌بینی نشده است. با توجه به سکوت قانونگذار در خصوص مرزبندی تعهدات بیمه‌گذار در ارائه اطلاعات و گسترش موارد اعمال ضمانت اجرای فسخ و ابطال قرارداد بیمه، باید به دنبال راهکارهایی برای تعدیل سنگینی این ضمانت اجرا بود. با بررسی مقررات قانون بیمه ایران و استفاده از تجربه رویه قضایی محاکم انگلیس، به‌ویژه قبل از تصویب قانون جدید بیمه این کشور، می‌توان راهکارهایی را برای تعدیل ضمانت اجرای نقض تعهد به ارائه اطلاعات در حقوق ایران ارائه نمود، که عبارت‌اند از:

۱- تأکید بر لزوم رابطه سببیت بین عدم ارائه اطلاعات و انعقاد قرارداد،

۲- تأکید بر دوطرفه بودن تعهد به ارائه اطلاعات،

۳- تأکید بر نقش فعال بیمه‌گر در فرایند ارائه اطلاعات،

۴- توسعه موارد معافیت از ارائه اطلاعات.

بر این اساس پیشنهاد می‌گردد که قانونگذار در هنگام اصلاح قانون قدیمی بیمه ۱۳۱۶ به سبب سنگینی ضمانت اجرای نقض تعهد به ارائه اطلاعات، حدود تعهدات بیمه‌گذار را در این زمینه مشخص کند و در اعمال ضمانت اجرا نیز محدودیت‌هایی را پیش‌بینی نماید. همچنین تا آن زمان نیز رویه قضایی با استدلال‌های مطرح شده در این پژوهش می‌تواند به دنبال تعدیل این ضمانت اجرا باشد. همچنین پیشنهاد این پژوهش به قانونگذار این است که در اصلاح قانون بیمه، نخست، تعهد اطلاع‌رسانی را به‌صراحت و به‌صورت شفاف به رسمیت بشناسد. دوم، حدود و استثنائات این تعهد را با توجه به مبانی آن در قالب مواد قانونی، پیش‌بینی کند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- احمدوند، ولی‌الله. (۱۳۸۳). آثار و احکام شرط تعیین خسارت ناشی از تأخیر و عدم اجرای تعهد در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی. فصلنامه مصباح، (۶۱).
- امینی، منصور و محمدرضا حاذقی اقدم. (۱۴۰۰). تعهد بیمه‌گذار مبنی بر مطلع ساختن بیمه‌گر در فرض افزایش ریسک: مطالعه تطبیقی حقوق بیمه ایران، چین و اصول قراردادهای بیمه اروپا. مطالعات حقوقی، ۱۳(۳۹).
- پارساپور، محمدباقر، احسان قدیمی و حمید کبیری شاه‌آباد. (۱۳۹۶). بررسی خودداری از پذیرش اجرای قرارداد از سوی متعهدله در حقوق ایران و فقه امامیه با نگاهی به اصول حقوق قراردادهای اروپا و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۱(۴).
- پیله‌ور، مرضیه. (۱۳۸۹). مبانی فقهی مشروعیت عقد بیمه. فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۲(۶).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۸۶). ترمینولوژی حقوق. چاپ هفدهم. تهران: انتشارات گنج دانش.
- حسینی، مینا. (۱۳۹۹). انواع خسارت‌های نقض تعهدات قراردادی و شرایط مطالبه آنها در نظام حقوقی آلمان با مروری بر رویکرد حقوق ایران. حقوق فناوری‌های نوین، ۱(۱۱).
- خورسندیان، محمدعلی و فرهاد محمدی بصیر. (۱۳۹۶). الزام به اجرای عین تعهدات قراردادی در حقوق ایران در مقایسه با اسناد نوین حقوق خصوصی. دیدگاه‌های حقوق قضایی، (۷۹-۸۰).
- صالحی، جواد و یوسف ابراهیمی. (۱۳۹۱). مبانی و قلمرو تعهد به ارائه اطلاعات به مصرف‌کننده کالا. دانش حقوق مدنی، ۱(۱۱).
- طهماسبی، علی. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی الزام به ایفای عین تعهد و فسخ قرارداد در حقوق ایران و آلمان. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۲(۱).
- عابدیان، میرحسین و عبدالعظیم خروشی. (۱۳۸۸). تعهدات پیش قراردادی بیمه‌گر و جای خالی آن در لایحه بیمه تجاری. تحقیقات حقوقی، ۵۰.
- قاسمی شهرام، سید حکمت‌اله عسکری و مسعودرضا رنجبر. (۱۴۰۰). نقض تعهد به اطلاع‌رسانی در روابط قراردادی اشخاص در حقوق ایران و انگلستان. تحقیقات حقوقی بین‌المللی، ۱۴(۵۴).
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۶). نظریه عمومی تعهدات. چاپ چهارم. تهران: نشر میزان.
- محقق داماد، سیدمصطفی و سید محمدحسن ملائکه پور شوشتری. (۱۳۹۳). ماهیت بیمه مسئولیت در حقوق ایران با رویکردی تطبیقی در حقوق انگلیس. حقوق تطبیقی (نامه مفید)، ۱۰(۱۰۲).
- محمدی، مجتبی و محمدهادی جواهر کلام. (۱۴۰۱). تعدیل ضمانت اجرای تعهد به ارائه اطلاعات در قراردادهای بیمه مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس. مجله حقوقی دادگستری، ۸۶(۱۱۷).
- میرزایی، محمد. (۱۴۰۱). مبانی، شرایط و آثار تعهد به ارائه اطلاعات در عقد بیمه در حقوق ایران و انگلیس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دماوند: دانشگاه آزاد اسلامی.

ب) منابع انگلیسی

- Abuzaid, Dina Esmail. (2018). *Reform of the Doctrine of Utmost Good Faith: a comparative study between the UK and Saudi Arabia*. PhD Thesis. University of Sterling.
- Baris, Soyer. (2014). *Marine Insurance Fraud, Maritime and Transport Law Library*. Washington: CRC Press.
- Birds, John. (2016). *Birds' Modern Insurance Law*. 10th Edition. Sweet & Maxwell.
- Clarke, M. (2007). *English Insurance Contract Law*.
- Dunt, John. (2015). *Marine Cargo Insurance*. Washington: CRC Press.
- Hasson, R.A. (1969). The Doctrine of uberrima fides in Insurance Law- A Critical Evaluation. *The Modern Law Review*, 32.
- Huggins, Rebecca. (2011). The insured's post-contractual duty of good faith under English and Scottish law: an update on reform proposals. In: *Insurance and Reinsurance NewsWire*. New York: Chadbourne & Parke LLP.
- Husa, William J. (1928). The common-law obligations of the pharmacist. *The Journal of the American Pharmaceutical Association*. 17(3).
- Kontautas, Tomas. (2002). *Duty Of disclosure in insurance law*. M.A. dissertation. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- Loacker, Leander D. (2015). *Informed Insurance Choice? The Insurer's Pre-Contractual Information Duties in General Consumer Insurance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Lowry, John. (2009). Whither the Duty of Good Faith in UK Insurance Contracts. *Connecticut Insurance Law*, 16.
- Manning, Allan. (2010). *Mannings six principles of general insurance : a comprehensive guide to utmost good faith, indemnity, subrogation, contribution, insurable interest & proximate cause*. Camberwell, Vic.: Mannings of Melbourne.
- Marshall, Levine, Roger Ter Haar & Anna Laney. (2016). *Construction insurance and UK construction contracts*. Abingdon, Oxon; New York: Informa Law from Routledge.
- Ozlem, Gürses. (2015). *Marine Insurance Law*. New York: Routledge.
- Treitel, Guenter. (2003). *The Law of Contract*. Eleventh Edition. London: Sweet & Maxwell.
- Vásquez-Vega, D. (2014). A Comparative Analysis of Utmost Good Faith in Colombian and English Insurance Law. *Journal of International Law*, 5.

(ج) قوانین

- Consumer Insurance (Disclosure and Representations) Act 2012.
- Consumer Rights Act 2015.
- Insurance Act 2015.
- Marine Insurance Act 1906.
- The Companies (Disclosure of Auditor Remuneration and Liability Limitation Agreements) Regulations 2008.